

*Запорожченко Максим Володимирович,
методист Миколаївського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти*

МЕДІАКУЛЬТУРА ТА ЦИФРОВА БЕЗПЕКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ: РЕЗУЛЬТАТИ ОНЛАЙН-ОПИТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

***Анотація:** у статті висвітлено та проаналізовано результати онлайн-опитування педагогів Миколаївської області «Педагоги та діти в сучасному медіапросторі» щодо рівня медіакультури та цифрової безпеки учасників освітнього процесу, яке організували науково-методичні працівники Миколаївського ОППО восени 2019 року в рамках реалізації всеукраїнського медіаосвітнього експерименту.*

***Ключові слова:** медіакультура, цифрова безпека, кібербулінг, комп'ютерна залежність, медіавплив, медіаконтент, онлайн-середовище.*

Стрімкий розвиток світових медійних технологій, реформи в галузі освіти України, формування суспільства нової формації потребує якісно нових підходів до виховання дітей та процесу підвищення кваліфікації педагогів різних галузей. А це неможливо без висококваліфікованих працівників, здатних до мобільності, орієнтування в складному інфомедійному середовищі, таких, що вміють швидко приймати адекватні рішення та здатні до навчання протягом усього життя. Саме тому сьогодні перед Миколаївським ОППО постають нові завдання, вирішення яких можливе лише за умови формування сучасного інформаційно-освітнього середовища та розуміння рівня медійної культури педагогів Миколаївщини, їх сприйняття сучасних викликів і загроз, розуміння важливості формування гармонійної, критично мислячої особистості.

Із серпня 2017 року Миколаївський ОППО здійснює науково-методичний супровід всеукраїнського експерименту «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику», в якому, станом на лютий 2020 року беруть участь 21 заклад освіти Миколаївської області [1; 6].

Ефективна реалізація експериментальної роботи неможлива без комплексного підходу до розуміння проблем сучасного інформаційного середовища України зокрема та світу загалом. Одним із найбільш важливих питань сьогодення, на нашу думку, є цифрова безпека громадян, а якщо торкатися специфіки роботи Миколаївського ОППО – цифрова безпека та медіакультура учасників освітнього процесу Миколаївської області. Саме для чіткого розуміння проблемних питань цього напрямку в вересні–жовтні 2019 року серед освітян закладів дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної, позашкільної освіти, інтернатних закладів освіти Миколаївської області проведено анонімне онлайн-опитування «Педагоги та діти в сучасному

медіапросторі» (за допомогою засобів «Гугл»), у якому взяли участь 994 респонденти.

Мета опитування: отримання актуальних даних щодо розуміння педагогічними працівниками закладів освіти проблеми комп'ютерної та інтернет-залежності дітей, кібербулінгу, рівня власної медіакультури та цифрової безпеки.

Завдання опитування:

- дослідити рівень медіакультури педагогів Миколаївської області різних галузей;
- виявити проблемні питання, з яких педагогічна спільнота потребує консультування;
- дослідити основні загрози, що виявляють педагоги, котрі працюють із дітьми різних вікових категорій, вибудувати ефективну модель співпраці учасників освітнього процесу задля подолання цих загроз.

Опитування складалося з 16 питань, які об'єднані тематичними блоками: «Комп'ютерна та Інтернет-залежність дітей», «Кібербулінг», «Цифрова безпека та медіакультура педагога».

Проблема впливу медіа на сучасну людину є чи не найбільш актуальною в Україні, де майже всі медіагрупи є приватними, а отже створюють той медіаконтент, який замовляє її власник [2, с. 47–50]. Контент, який продукується в соціальних мережах та всесвітній мережі Інтернет загалом здійснює на дитину більший вплив, ніж телебачення та друковані видання, про що зазначили 97,3 % учасників опитування (рис. 1).

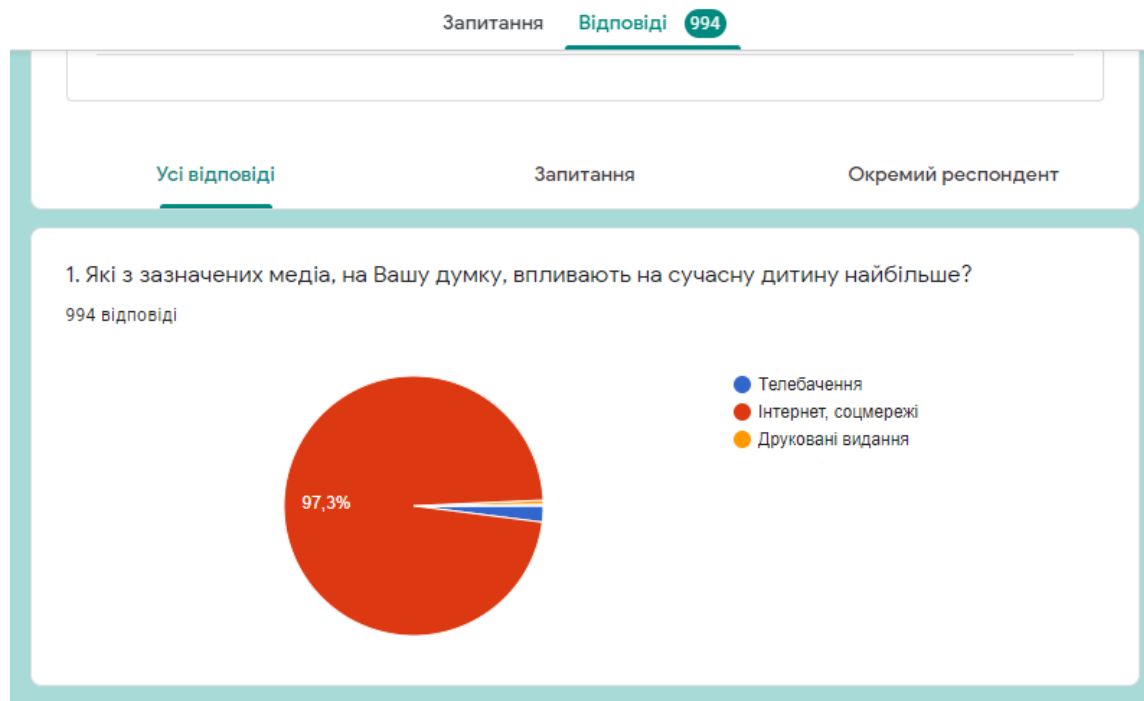

Рис. 1.

Надмірне споживання не завжди корисної та необхідної інформації може викликати в людини різноманітні психічні та фізіологічні проблеми, наприклад надмірної агресії, що надзвичайно яскраво проявляється в дітей підліткового віку, коли елементи сучасного медійного контенту можуть вчиняти на особу

більший вплив, ніж батьки, друзі або вчителі [3]. Яскравим підтвердженням цього є відповіді респондентів на питання: «Чи помічали Ви прояви агресії в дитини, які викликані контентом будь-якого з медіаджерел?» (рис. 2). Більше половини (58, 7 %) опитаних (а це 583 респонденти з 994) зазначили, що помічали прояви агресії в дитини, які викликані будь-яким із медійних джерел інформації, 24, 4 % зазначили, що їм важко відповісти на це питання і лише 16, 9 % опитаних не помічали проявів агресії в дітей. Відповіді педагогів на це запитання, перш за все, мають звернути увагу батьків на досить розповсюджену проблему дитячої агресії, а медіавиробників – на наповнення та якість контенту, який вони продукують.

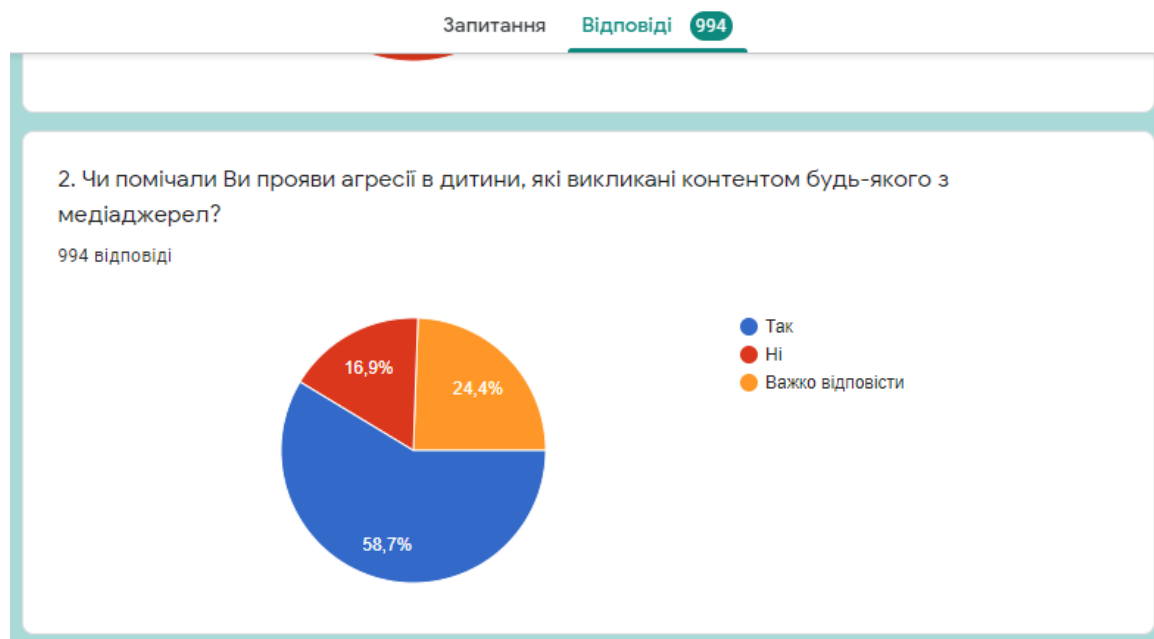

Рис. 2.

Комп'ютерна залежність дітей – негативний психологічний наслідок надмірного й неконтрольованого захоплення людини комп'ютерною грою та Інтернетом. Полягає у нездатності подолати бажання постійно використовувати комп'ютер [4]. Сьогодні ж, в епоху розвитку смарт-технологій, у дітей різних вікових груп спостерігається залежність від менш габаритних смартфонів та планшетних комп'ютерів, які вже не поступаються своєю функціональністю, а відповідно й рівнем впливу звичайним стаціонарним комп'ютерам та ноутбукам. Важливим для нас було дослідити та виявити найбільш проблемну вікову групу та зрозуміти, коли саме необхідно починати виховувати візуальну та медійну грамотність у дітей.

Питання з опитування: «Чи стикалися Ви з таким явищем, як комп'ютерна залежність у дітей? Якщо так, то вкажіть вікову групу» (дозволялось обрати не більше 2 варіантів відповідей). 66, 6 % опитаних зазначили, що стикались із цим явищем у дітей середнього шкільного віку, 45, 3 % – у дітей старшого шкільного віку, 31, 3 % – у дітей молодшого шкільного віку, 14, 1 % – у дітей дошкільного віку, і лише 7, 8 % дітей не стикалися з цим явищем узагалі. Отже, можемо зробити висновок, що проблема комп'ютерної дітей актуальна для всіх вікових категорій і потребує уваги старших, починаючи із закладу дошкільної освіти.

Лише спільними зусиллями вчителів, батьків та психологів можна вирішити це проблемне питання і саме для аналізу найрозповсюдженіших методів роботи

Рис. 3.

вчителів із дітьми, у яких спостерігаються прояви комп'ютерної та інших видів інформаційної залежності ми запропонували таке запитання:

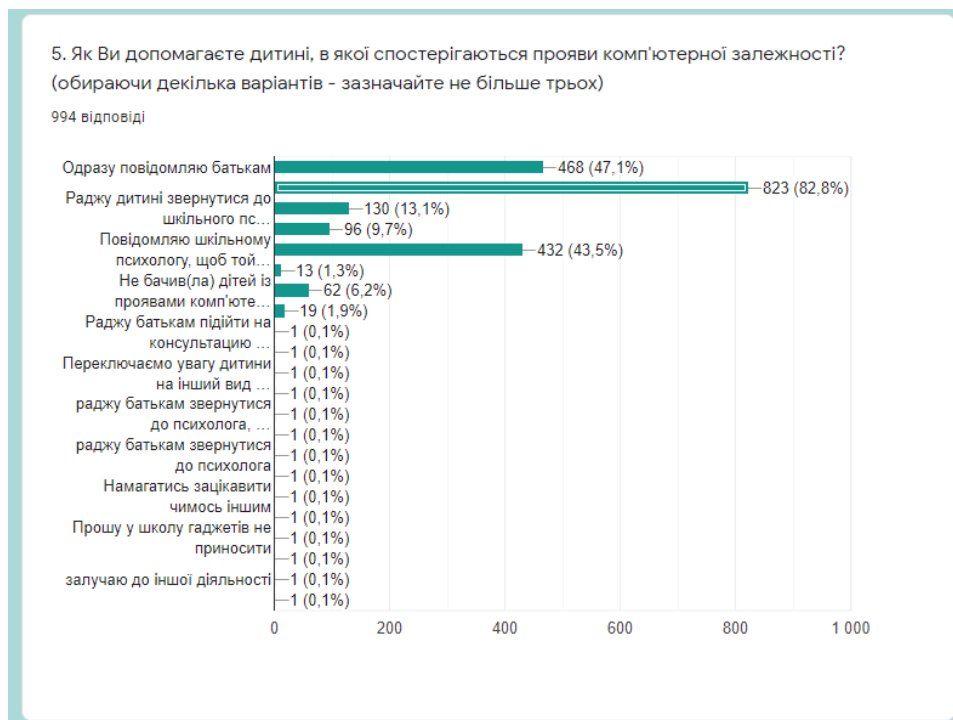

Рис 4.

«Як Ви допомагаєте дитині, у якій спостерігаються прояви комп'ютерної залежності (допускається не більше трьох варіантів відповідей) (рис. 4).

82, 8 % опитаних зазначили, що проводять бесіди з дитиною (дітьми) про шкідливість комп'ютерної залежності, 47, 1 % – одразу повідомляють про

проблему батькам, 43, 5 % – повідомляють шкільному психологу, щоб той звернув увагу на проблемну дитину (дітей), 13, 1 % – радять дитині звернутися до шкільного психолога, 9, 7 % – повідомляють про проблему адміністрації школи. На наше переконання, одним із дієвих методів роботи задля подолання негативних наслідків комп'ютерної та Інтернет-залежності дітей є залучення їх до творчості, у тому числі й до медійної. Створення власних і спільних освітніх медіапродуктів сприятиме розвитку комунікативності, медіаторчості та компетентностей медіаосвітнього напрямку (візуальна грамотність, критичне мислення, цифрова безпека тощо), зменшенню часу споживання медіаконтенту в просторі комп'ютерних, онлайн-ігор та соціальних мереж, бо окрім освітнього, саме цей контент, на думку опитаних, діти найбільше споживають в Інтернеті (рис. 5).

Рис. 5.

Питання з опитування: «На Вашу думку, який саме контент, окрім освітнього, споживає дитина, знаходячись в Інтернеті? (не більше трьох варіантів відповідей)». Цікавим також є те, що 34, 7 % опитаних зазначили, що таким контентом також можуть бути фільми або мультфільми, у яких, можливо є вікові обмеження, що свідчить про достатньо високий рівень обізнаності педагогів щодо інтересів їх учнів та вихованців. І лише 217 респондентів (21, 8 %) зазначили, що окрім освітнього контенту, знаходячись у мережі, діти переглядають художні та документальні фільми.

Однією з найбільш розповсюджених проблем у взаємодії та спілкуванні сучасних підлітків є кібербулінг. Саме для того, щоб дослідити основні фактори, через які стало можливим це явище, ми запропонували педагогам відповісти на наступний блок питань – «Кібербулінг».

Надзвичайно показовим є те, що 93,3 % опитаних, знають, що окрім звичайного булінгу (агресія та цькування дитини) існує ще й кібербулінг (агресія проти дитини в Інтернет-просторі, соціальних мережах та через мобільний телефон/смартфон) (рис. 6) [5].

Рис. 6.

Такий результат викликаний, по-перше, загостренням проблеми кібербулінгу за останні 7–10 років, по-друге, інформаційною кампанією з протидії кібербулінгу, розширенням аудиторії соціальних мереж до більш старшого покоління вчителів, які, можливо, стикнулися з цим явищем і на власному досвіді, перебуваючи в мережі.

Чому ж сучасні діти все частіше стають жертвами кібербулінгу? Як зазначили 614 респондентів (61,8 %) це викликано невмінням дитини протистояти агресії, 543 (54,6 %) – агресією з боку однолітків, 492 (49,5 %) – впливом суспільства та/або медіа, 456 (45,9 %) – неправильними підходами до виховання в родині, 258 (26 %) – агресією в родині. У даному питанні допускалося не більше трьох варіантів відповідей (рис. 7).

Рис. 7.

Досліджуючи цю проблему, нам хотілося також дізнатися й про причини (на думку вчителів) агресивної поведінки дітей по відношенню своїх ровесників.

Для цього ми запитали в педагогів «Якщо дитина агресор, то чим, на Вашу думку це викликано» (допускалося декілька варіантів відповідей) (рис. 8). Цікавим є те, що частково відповіді на це запитання збіглися з відповідями на попереднє, тобто, що у випадку жертви, що у випадку агресора, причини кібербулінгу схожі.

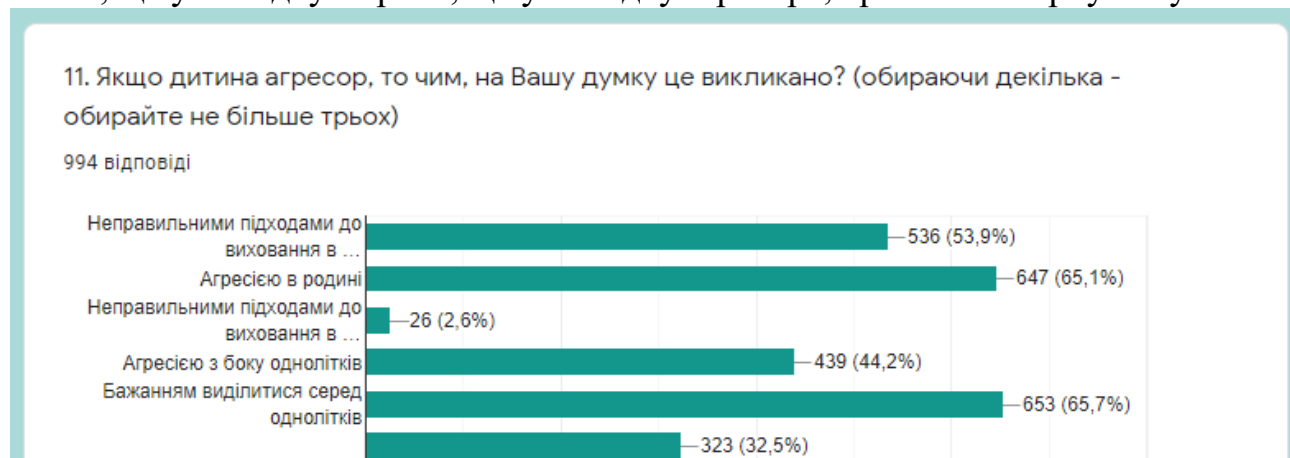

Рис. 8.

65, 7 % опитаних зазначили, що агресивна поведінка дитини викликана бажанням виділитися серед однолітків, 65, 1 % – агресією в родині, 53, 9 % – неправильними підходами до виховання в родині, 44, 2 % – агресією з боку однолітків, 32, 5 % – впливом суспільства та/або медіа.

Які ж методи боротьби із кібербулінгом, запропонованих нами, є найдієвішими, на думку педагогів Миколаївської області (рис. 9)?

Рис. 9.

599 (60, 3 %) респондентів зазначили, що ефективним методом протидії кібербулінгу є робота психолога з дітьми та батьками, 488 (49, 1 %) – заняття з протидії кібербулінгу, 445 (44, 8 %) – бесіди з батьками дітей, які стали жертвами кібербулінгу або агресорами, 338 (34 %) – обмеження дитини-агресора в користуванні соцмережами/Інтернетом, 287 (28, 9 %) – виховні години з дітьми, 160 (16, 1 %) – навантаження дітей-агресорів фізичною роботою в класі. Усі методи, окрім фізичного навантаження дітей та обмеження в користуванні

соцмережами, є дієвими, якщо їх застосовувати в комплексі та спільними зусиллями педагогів та батьків. Чому ж інші два методи не будуть дієвими? По-перше, навантаження дітей будь-якою фізичною роботою в класі як обмежувальний захід не передбачено документами, що регулюють освітній процес, та, на нашу думку, є недопустимим. По-друге, штучне обмеження у користуванні соціальними мережами та Інтернетом не призведе до бажаного ефекту, оскільки кібербулінг – це, перш за все, психологічне явище, яке потребує відповідних психологічних методів протидії та профілактики.

Ефективна координація медіаексперименту та науково-методична робота в цьому напрямі неможлива без чіткого розуміння рівня медіакультури та цифрової обізнаності педагогів області. Тому пропонуємо до уваги блок питань «Цифрова безпека та медіакультура», у якому ми намагалися зрозуміти, брак яких знань з цифрової безпеки необхідно компенсувати в рамках курсів підвищення кваліфікації в Миколаївському ОШПО (рис.: 10, 11, 12, 13).

Рис. 10.

Рис. 11.

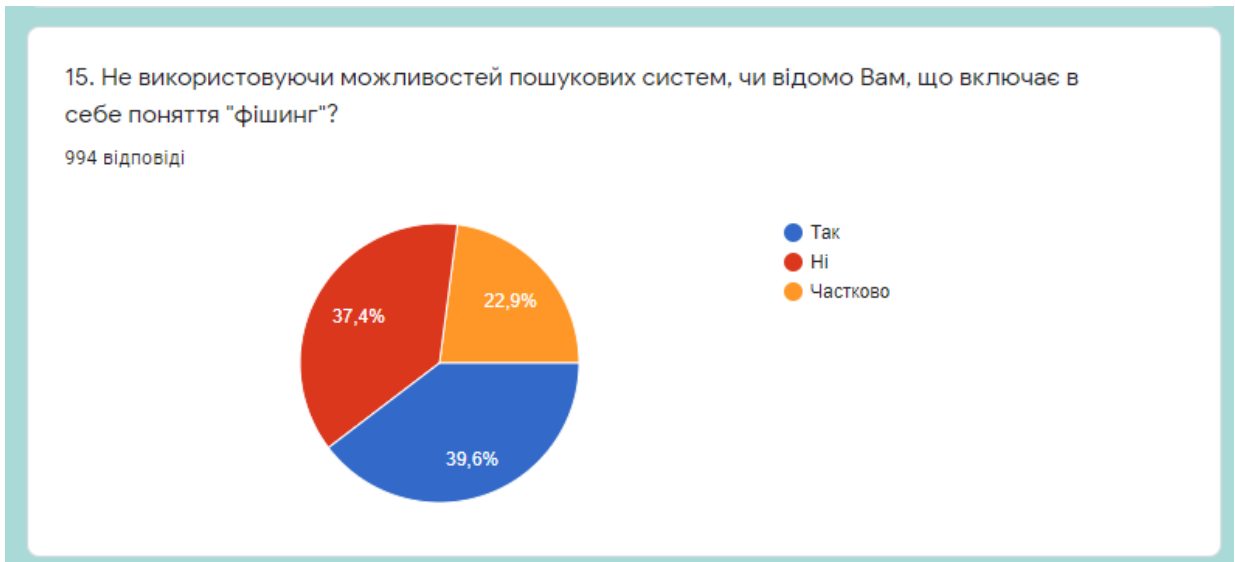

Рис. 12.

Рис. 13.

Виходячи з результатів опитування блоку «Цифрова безпека та медіакультура» робимо висновок, що загальний рівень медійної культури опитаних педагогічних працівників Миколаївської області є посереднім, бо лише трохи більше половини (58, 2 %) знають, що включає в себе поняття «медіагігієна», 54, 1 % повністю дбають про конфіденційність власних персональних даних, лише 46, 7 % опитаних знають, що включає в собі поняття «цифровий слід людини», 39, 8 % – що включає в собі поняття «фішинг».

Отже, провівши опитування «Педагоги та діти в сучасному медіапросторі» серед педагогічних працівників Миколаївщини та проаналізувавши його результати, нам вдалося дослідити рівень медіакультури педагогів Миколаївської області різних галузей, виявити проблемні питання, з яких педагогічна спільнота потребує консультування, дослідити основні загрози, які виявляють педагоги, працюючи з дітьми різних вікових категорій та отримати актуальні дані щодо розуміння педагогічними працівниками закладів освіти проблеми комп'ютерної та Інтернет-залежності дітей, кібербулінгу, впливу

сучасних медіа, власної цифрової безпеки. Дані, які ми отримали, допоможуть науково-педагогічним працівникам Миколаївського ОШПО вдосконалити зміст курсів підвищення кваліфікації:

- збільшити обсяг елементів медіаграмотності в предметах викладання;
- розробити та вдосконалити методики інтеграції інфомедійної грамотності в освітній процес.

Також вважаємо необхідним організацію та проведення зустрічей із вчительською та батьківською громадськістю з висвітленням актуальних проблем, пов'язаних із перебуванням суб'єктів освітнього процесу в світі медіа, та його впливом на свідомість. Одним із таких заходів стала зустріч із вчительською та батьківською громадськістю «Дитина в сучасному медіапросторі», детальніше про захід за посиланням: <http://bit.ly/3bQMSY7>.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Наказ МОН України №1199 від 18 серпня 2017 року «Про проведення всеукраїнського експерименту за темою «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику» на базі навчальних закладів України»;

2. Практичний посібник з медіаграмотності для мультиплікаторів / За загал. ред. В. Ф. Іванова. – Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2019. – 100 с.

3. Купко Н. Проблеми впливу засобів масової інформації на дітей і підлітків [Електронний ресурс] / Наталія Купко // Дитячий лікар. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://bit.ly/3bRCe3x>

4. Фещенко Н. Комп'ютерна залежність [Електронний ресурс] / Наталія Фещенко // Енциклопедія сучасної України. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://bit.ly/2SQewMe>.

5. Куценко С. Діти онлайн: як уберегти від кібербулінгу [Електронний ресурс] / Станіслав Куценко // Укрінформ. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <http://bit.ly/2VcgwkE>.

6. Постанова Президії НАПН України № 1-2/7-172 від 20 червня 2019 року «Про розширення бази проведення дослідно-експериментальної роботи за темою «Стандартизація наскрізної соціально-психологічної моделі масового впровадження медіаосвіти у вітчизняну педагогічну практику».

***Annotation:** The article highlights and analyzes the results of an online survey of teachers of the Mykolaiv region "Teachers and children in the modern media space" regarding the level of media culture and digital security of the participants of the educational process organized by the Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute scientific and methodological staff in the fall of 2019.*

Keywords: *media culture, digital security, cyber cruelty, computer addiction, media impact, media content, online environment.*